

5-10-2019

INTELLECTUAL PROPERTY OF EDUCATION USE

Shaxrizod Nurmahamadovna Ganiyeva

*Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad Al- Khwarezmi, assistant *, senior teacher***

Mansurjon Rasulovich Bazarbayev

*Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad Al- Khwarezmi, assistant *, senior teacher*

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu>

Part of the [Education Commons](#)

Recommended Citation

Ganiyeva, Shaxrizod Nurmahamadovna and Bazarbayev, Mansurjon Rasulovich (2019) "INTELLECTUAL PROPERTY OF EDUCATION USE," *Scientific Bulletin of Namangan State University*. Vol. 1 : Iss. 5 , Article 82.

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu/vol1/iss5/82>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Scientific Bulletin of Namangan State University by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact sh.erkinov@edu.uz.

INTELLECTUAL PROPERTY OF EDUCATION USE

Cover Page Footnote

???????

Erratum

???????

ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ИНТЕЛЛЕКТУАЛ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ Қўллашнинг аҳамияти

Ганиева Шахризод Нурмахамадовна*, Базарбаев Мансуржон Расулович**
Мухаммад ал-Хоразмий номидаги Тошкент ахборот технологиялари университети,
ассистент*, катта ўқитувчи**

Аннотация: Ушбу мақолада таълим жараёнида интеллектуал технологияларни қўллаш аҳамияти ва самарадорлиги тўғрисида маълумот берилган. Мутахассислик фанларидан методик кўрсатмаларни тайёрлашда интеллектуал ва виртуал муҳитларни қўллаш аҳамияти ифодаланган.

Калит сўзлар: интеллектуал тизим, сунъий интеллект, ўқитишнинг интеллектуал тизими, билимлар базаси, таълим олувчи, эксперт.

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ СОБСТВЕННОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Ганиева Шахризод Нурмахамадовна*, Базарбаев Мансуржон Расулович**
Ташкентский университет информационных технологий имени Мухаммеда аль-Хорезми, ассистент*, старший преподаватель **

Аннотация: Эта статья предоставляет информацию о важности и эффективности интеллектуальных технологий в образовании. Подчеркивается использование интеллектуальной и виртуальной среды при подготовке методических указаний из специальных дисциплин.

Ключевые слова: интеллектуальная система, искусственный интеллект, интеллектуальная система обучения, база знаний, педагог, эксперт.

INTELLECTUAL PROPERTY OF EDUCATION USE

Ganiyeva Shaxrizod Nurmahamadovna *, Bazarbayev Mansurjon Rasulovich **
Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad Al-Khwarezmi, assistant *, senior teacher**

Abstract: This article provides information on the importance and effectiveness of intelligent technologies in education. Emphasizes the use of intellectual and virtual environments in the preparation of guidelines from special disciplines.

Keywords: intellectual system, artificial intelligence, intellectual learning system, knowledge base, teacher, expert.

Таълим жараёнида талабанинг касбий ҳамда индивидуал ривожланиши жараёнини ташкил этишга нисбатан янгича ёндашув сифатида ихтисослик фанларини интеллектуал тизимлар асосида ўқитишнинг мақсади, таркиби ва қўллаш технологияларини ишлаб чиқиш ҳозирги куннинг долзарб муамоларидан бири ҳисобланади.

Ўқитишнинг интеллектуал тизими сунъий интеллект методлари ва воситаларининг автоматлаштирилган ўқитиш соҳасида қўлланишининг амалий натижаси бўлиб, таълим тизимларининг янги авлоди ҳисобланади. Таълим жараёнида талабанинг билим кўникма ва малакаларини шакллантиришнинг юқори кўрсаткичларига эришиш учун ихтисослик фанлари ўқитувчиси уч асосий типдаги билимлардан фойдаланади: ўқитилаётган ихтисослик фани бўйича билимлар, ўқитиш методлари тўғрисидаги билимлар ва таълим оловчи ҳақидаги билимлар. Ўқитишнинг анъанавий автоматлаштирилган тизимларида бу билимларнинг кўпгина қисмлари танланган ўқитиш методикасига мос равишда ўқув фанининг алоҳида бўлимларига қатъий равишда киритилган. Ўқитишнинг интеллектуал тизимида зарур бўлган билимлар ажратиб олинади ва сунъий интеллектнинг турли методлари ва технологияларидан фойдаланган ҳолда кўрсатилади. Ўқитишнинг интеллектуал тизимида ўқув материални тақдим этишда, бу билимлардан фойдаланиб ва талабанинг психофизиологик ва интеллектуал имкониятларидан келиб чиққан ҳолда энг самарали ўқитиш методлари, усуллари ва суръатларини, фаннинг мазмуни, ҳажми ва топшириқларнинг мураккаблик даражасини аниқлаш ва тартибга солиш мумкин бўлади [1].

Ихтисослик фанларини ўқитишнинг интеллектуал тизими билимлар базаси, бошқариш тизимчаси, ўқитиш тизимчаси ва мулоқот тизимчасидан иборат. Ихтисослик фанларини ўқитишнинг интеллектуал тизимининг асоси бўлиб билимлар базаси ҳисобланади. Ҳар бир ихтисослик фани бўйича билимлар базаси ўз навбатида ўзаро боғланган бир неча маълумотлар базасидан иборат бўлади ва ҳар бири ўқитилаётган фаннинг маълум бир қисмларини ташкил этади: «Атамалар ва асосий тушунчалар», «Назария», «Амалий-лаборатория ишлари», «Мустақил ишлар».

Ўқитиш методлари ҳақидаги билимлар «Топшириқлар» маълумотлар базасида йиғилиб боради. Бу базада ўқув фанининг барча бўлимлари бўйича дидактик материаллар таснифланган ва тартибли тарзда ўқитиш методларига мос равишда намоён бўлади. Таълим оловчи ҳақидаги билимлар - «Ўқитиш натижалари» маълумотлар базасида йиғилади. Бунда ҳар бир талабанинг индивидуал картаси тузилиб, унда ўқитилаётган фан бўйича талаба эга бўлган билимлар даражаси, сифати ва унинг психофизиологик ривожланиш хусусиятлари ҳақидаги маълумотлар акс эттирилади.

Билимлар базасини бошқариш тизимчаси янги билимларни киритиш ва тўплаш учун мўлжалланган. Биринчи босқич тизимни ўрганишдан иборат бўлади, ихтисослик фани бўйича барча билимлар янги ҳисобланади. Бу билимларни йиғиш тизим ва эксперт ўртасидаги мулоқот (диалог) жараёнида амалга оширилади. Кейинги босқичларда янги билимларни излаш автоматик тарзда амалга оширилади: барча қабул қилинаётган ахборотлар мавжуд бўлган ахборотлар билан солиштирилади. Мавжуд бўлган билимларга таянган ҳолда янги ахборотлар сараланади, таҳлил қилинади ва уларнинг таснифи бир ёки бир неча вариантда тақдим этилади. Масалан, бирор буюмга ишлов беришнинг янги усули топилганда

уни бажариш йўллари, керак бўладиган асбоб-ускуналар ва мосламалар, фойдаланиладиган материаллар, қўлланиладиган соҳалар ҳақидаги маълумотлар ўрганиш учун тақдим этилади.

Ўқитиш тизимчаси аниқ мақсадга йўналтирилган таълим жараёнини ташкил этиш ва қўллаб-қувватлашга мўлжалланган ҳамда бу тизимча уч модулдан иборат бўлади: ўқитишни бошқариш, топшириқларни шакллантириш, натижаларни таҳлил қилиш. Ўқитишнинг ҳар бир босқичида талабанинг индивидуал картасини таҳлил қилиш натижаларига асосланган ҳолда ўқитишнинг мақсади аниқланиб, ўқитиш вазифалари танланади ёки ишлаб чиқилади. Агар талаба мустақил равишда ишлайдиган бўлса унинг ҳаракатлари кузатилиб, хатоликлари ва дуч келган қийинчиликлари қайд қилиб борилади. Қачон ўқув жараёнига аралашиб, ёрдам кўрсатиш, талабанинг индивидуал картасига ўзгартиришлар киритиш лозимлиги аниқланади. Ёрдам талаб қилинганда уни кўрсатишнинг оптимал шакллари танланади (хатони кўрсатиш, талабанинг ўзи хатоларини тузатиши ёки билмаганларини тўлдириши учун информацион материалларни таклиф этиш ва ҳ.к.). Барча қарорлар талабанинг индивидуал хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда қабул қилиниши боис интеллектуал тизим таълим жараёнининг талаба учун оптимал тарзда кечишини таъминлайди.

Мулоқот тизимчаси илм олувчи билан индивидуал тарзда ва тармоқ режимида ишлашда масофадан туриб ўқитиш жараёнида ўзаро мулоқотни таъминлаш учун хизмат қилади. Бу тизим талабанинг шахсини аниқлашга, унинг ўқитиш тизимчаси, билимлар базаси, маълумотлар ва ўқув-ахборот материалларидан фойдалана олишини таъминлашга қаратилган. Талаба ва тизим ўртасидаги мулоқот тушуниш учун қулай бўлган шаклларда ва содда тилда амалга оширилиши лозим [2].

Ихтисослик фанларини ўқитишнинг интеллектуал тизимини амалга ошириш жараёнининг умумий кўринишини қуйидаги схема тарзида ифодалаш мумкин: фойдаланувчининг шахси тасдиқлангандан кейин унинг тизимга кириш ҳуқуқи аниқланади. Ўқитишни бошқариш тизимчаси модули талаба индивидуал картасининг ҳолатини таҳлил қилади. Навбатдаги ўқитишнинг мақсади, методикаси ва вазифаларини белгилайди. Топшириқларини шакллантириш модули танланган методика ва билимлар базаси маълумотларига асосланиб, ўқитиш вазифасини ишлаб чиқади.

Талаба қўйилган вазифани бажаради (назарий материални ўрганиш, амалий ишни бажариш, тест, саволларга жавоб ёзиш ва ҳ.к.), бунда тизим билан мулоқот таъминланиб турилади. Яъни талабанинг иши назорат қилиниб, зарурат туғилса ёрдам кўрсатиб турилади. Натижаларни таҳлил қилиш модули йўл қўйилган хатоликларни, содир бўлган қийинчиликларни аниқлайди ва талабанинг индивидуал картасига ўзгартиришлар киритади. Шу билан ўқитиш цикли яқунланади ва тизим кейинги жараён учун тайёргарлик ҳолатига ўтади. Фойдаланувчининг ўзи вазифани аниқлаши мумкин (экранга назарий материалнинг

керакли қисмини ёки топшириқни чиқариш, мавжуд бўлган луғатлар ва манбаларга муурожаат этиш, индивидуал картани кўриб чиқиш ва ҳ.к.) [3].

Ихтисослик фанларини ўқитишнинг интеллектуал тизими талабанинг индивидуал хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ёпиқ тизим, автоматлаштирилган бошқарув воситаси, мустақил, индивидуал, жамоавий ва масофавий шаклларда шахснинг камолотига йўналтирилган ҳамда аниқ мақсадларга қаратилган таълим жараёнини амалга ошириш имконини беради.

Хулоса қилиб шуни таъкидлаш мумкинки, таълимда интеллектуал тизимларни қўллаш орқали таълим берувчи ва таълим олувчи бир қанча енгиликларга эришадилар. Улар қуйидагилар:

- Вақт сарфи камаяди;
- Таълим беришнинг янги инновацияларидан фойдаланиш ортади;
- Таълим самарадорлиги ортади;
- Таълим олувчининг фанга қизиқиши ортади;
- Мустақил таълим топшириқларини бажариш осонлашади;
- Масофавий таълим элементларидан фойдаланилади;
- Таълим олувчи ва таълим берувчи ўртасида тезкор мулоқот шаклланади.

References:

1. I.V.Gladkix Metodicheskie rekomendatsii po razrabotke uchebnix protsessov. – 2005. Vestnik Sank-Peterburgskogo universiteta. Vip.2 №16. Str. 179-193.
2. Markaryan A.O., Xaraberyush I.F Intellektualnie sistemi v sfere obrazovaniya: istoriya i perspektivi. - ISSN 2308-8079. Studia Humanitatis. 2018. № 4. www.st-hum.ru.
3. I.I. Kazmina, E.V. Nujnov Intellektualnaya podderjka obrazovatelnix protsessov na urovne spetsialnosti (profilya). Otechestvenniy i zarubejniy opit - 6/2013. Str 80-84.